

Отримано: 04 червня 2024 р.

Прорецензовано: 19 червня 2024 р.

Прийнято до друку: 23 червня 2024 р.

e-mail: l.yurchishena@donnu.edu.ua

ORCID-ідентифікатор: <https://orcid.org/0000-0002-5904-0758>

DOI: 10.25264/2311-5149-2024-33(61)-81-86

Юрчишена Л. В. Оцінка фінансової гнучкості закладів вищої освіти. Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Економіка»: науковий журнал. Острог: Вид-во НаУОА, червень 2024. № 33(61). С. 81–86.

УДК: 336.61

JEL-класифікація: I21, I22, I23

Юрчишена Людмила Вікторівна,

кандидат економічних наук, доцент,

завідувач кафедри фінансів і банківської справи,

Донецький національний університет імені Василя Стуса

ОЦІНКА ФІНАНСОВОЇ ГНУЧКОСТІ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Фінансова гнучкість впливає на здатність закладів вищої освіти (ЗВО) забезпечувати фінансову стійкість в умовах невизначеності та кризи. Фінансова гнучкість є результатом прийняття правильних рішень університетським менеджментом та потребує оцінки. Метою статті є оцінка фінансової гнучкості ЗВО на основі інтегрального показника і кореляції індикаторів фінансової гнучкості. У статті здійснено практичну апробацію методики оцінки фінансової гнучкості ЗВО на основі інтегрального показника для класичних, політехнічних, педагогічних та інших ЗВО. Визначено середнє значення інтегрального показника фінансової гнучкості в цілому для ЗВО за 2018–2022 рр., що становить 0,22, відносно типової групи ЗВО (класичні – 0,21, політехнічні – 0,23, педагогічні та ін. – 0,21) та окремо за роками. Визначено кореляцію індикаторів на інтегральний показник фінансової гнучкості.

Ключові слова: фінансова стійкість, гнучкість, університети, інтегральний показник.

Liudmyla Yurchyshena,

PhD in Economics, Associate Professor, Head of the Department of Finance and Banking,

Vasyl' Stus Donetsk National University

EVALUATION OF FINANCIAL FLEXIBILITY OF HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS

Financial flexibility affects the ability of higher education institutions (HEIs) to ensure financial stability in conditions of uncertainty and crisis. Financial flexibility results from sound decision-making by university management and requires thorough assessment. This article aims to evaluate the financial flexibility of HEIs based on an integral indicator and the correlation of financial flexibility indicators.

The integral indicator of financial flexibility includes groups of sensitivity, responsiveness, maneuverability, and cost-effectiveness indicators. This indicator is calculated as the average value of these factors. It comprises seventeen indicators, excluding those requiring managerial data for calculation, such as the share of administrative expenses to total income, the share of utility costs to fixed expenses, and a group of indicators responding to the price factor.

The article tests the methodology for assessing the financial flexibility of HEIs based on the integral indicator for classical, polytechnic, pedagogical, and other institutions. To eliminate the scale effect and standardize the calculated HEI indicators to a comparable panel sample, normalization was conducted, and the logarithm of the indicators was calculated to unify the data. The average value of the integral financial flexibility indicator for HEIs from 2018–2022 was determined to be 0.22, relative to the typical group of HEIs (classical – 0.21, polytechnic – 0.23, pedagogical and others – 0.21) and separately by years. Using the «Data Analysis» add-in in Microsoft Excel, the correlation of the indicators with the integral financial flexibility indicator was determined. The results of the correlation analysis showed that the degree of association between indicators of financial flexibility and the integral indicator is insignificant and does not exceed 0.6.

Keywords: financial stability, flexibility, universities, integral indicator.

Постановка проблеми. Трансформація вищої освіти обумовлена зміною умов функціонування та державною політикою у сфері освіти і науки. Українські університети стикаються із фінансовим тиском, скороченням фінансових ресурсів, що потребують гнучких та адаптивних змін, що впливають не лише на організацію їх діяльності, а й на фінансовий стан. Фінансова гнучкість проявляється через здатність ЗВО відновлюватися і функціонувати, створювати та реалізовувати ціннісні пропозиції, впроваджувати бізнес-моделі їх просування, генерувати грошові потоки, диверсифікувати доходи, оптимізувати та стримувати витрати в умовах невизначеності та адаптації до нових або невизначених умов функціонування [1]. В умовах невизначеності, ЗВО гнучко організовують освітні процеси, надають додаткові освітні послуги, здійснюють наукові дослідження та реалізують проекту діяльність. Проблема теоретико-методологічно обґрунтування та оцінки фінансової гнучкості для ЗВО є актуальною і потребує подальших досліджень.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Дослідження щодо проблеми фінансової гнучкості представлені в наукових публікаціях таких вчених: О. А. Лактіонова [1; 9], А. Гамба, О. Тріантіс [2], М. Яу Менса, Р. Вернер [3], Р. Іслам [4], М. Ван, Л. Дбюрі [5], М. Хак, Р. Моутуші [6], Р. Фаленбрах, К. Рагет, Р. Штульц [7], М. Яу Менса, Р. Вернер [8]. Однак наукові публікації щодо фінансової гнучкості ЗВО є досить обмеженими і потребують подальших досліджень, що обумовлено мінливими умовами зовнішнього середовища та змінами бізнес-моделі функціонування ЗВО.

Мета дослідження: оцінити фінансову гнучкість закладів вищої освіти на основі інтегрального показника і кореляції індикаторів фінансової гнучкості.

Виклад основного матеріалу. Оцінка фінансової гнучкості здійснено за методикою [1], яка охоплює групи показників чутливості, оперативності, маневреності та економічності, що входять до інтегрального показника, який розраховується за формулою:

$$I_{\text{фг}} = \frac{x_1 + x_2 + \dots + x_n}{n} = \frac{\sum x_n}{n}, \quad (1)$$

x_n – n -й показник фінансової гнучкості;

n – кількість показників, що оцінюються.

Розрахунок інтегрального показника фінансової гнучкості містить сімнадцять показників, окрім тих, що потребували управлінської інформації, упущено такі, як частка адміністративні витрати до загальних доходів, частка комунальних витрат до постійних витратах, група індикаторів реакції на ціновий фактор.

Для усунення ефекту масштабу та приведення розрахованих показників ЗВО до порівнюваної панельної вибірки здійснено їх нормування із дотриманням умови: для показників, збільшення яких призводить до зростання фінансової гнучкості, застосовано мінімальне значення (формула 1); для показників, збільшення яких призводить до зниження гнучкості, застосовано максимальне значення (формула 2).

$$F_i = \frac{F_i - F_{\min_i}}{F_{\max_i} - F_{\min_i}}, \quad (1)$$

$$F_i = \frac{F_i - F_{\max_i}}{F_{\min_i} - F_{\max_i}}, \quad (2)$$

де F_i – нормалізоване значення окремого показника;

F – фактичне значення показника;

F_{\min_i} – мінімальне значення i -го показника за заданої вибірки ЗВО;

F_{\max_i} – максимальне значення i -го показника за заданої вибірки ЗВО [9].

Інформаційною базою оцінки фінансової гнучкості є дані фінансової звітності, що оприлюднена на сайті або отримана на запит від ЗВО. Вибірка охоплює центральні та регіональні класичні, політехнічні, педагогічні, інші типи ЗВО.

Оцінку інтегрального показника фінансової гнучкості здійснено в розрізі типів ЗВО, років, визначення середнього значення в цілому для ЗВО та відносно групи по окремим рокам. В якості показника масштабу взято контингент здобувачів ЗВО на 01.10 відповідного року [10], при визначенні інтегрального показника здійснено логарифмування показників, розраховано десятковий логарифм для приведення даних до єдиного масиву.

Результати розрахунку інтегрального показника фінансової гнучкості класичних ЗВО за 2018–2022 рр. представлено на рис. 1.

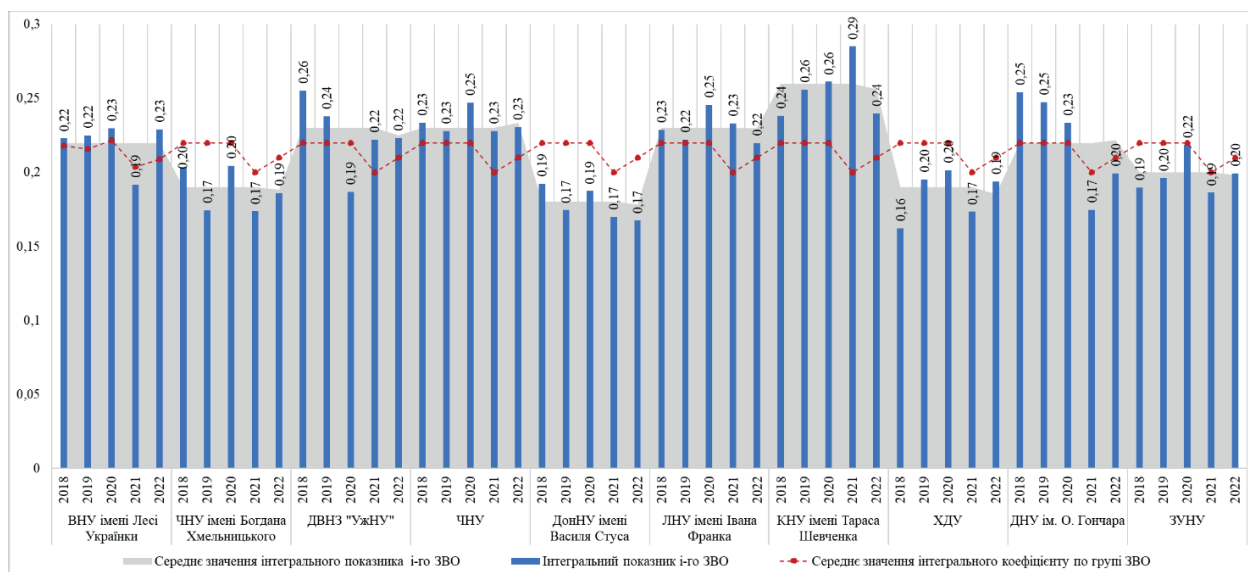

Рис. 1. Інтегральний показник фінансової гнучкості класичних ЗВО

Джерело: розраховано і побудовано автором.

Середнє значення інтегрального показника для класичних університетів за 2018–2022 рр. становить 0,21, при мінімальному – 0,16 і максимальному – 0,29; в розрізі років: 2018–2020 рр. – 0,22, 2021 р. – 0,20, 2022 р. – 0,21. Припустимо, що ЗВО із значенням вище середнього є більш фінансово гнучкими, порівняно з іншими. До фінансово гнучких ЗВО відносяться ЧНУ, ЛНУ імені Івана Франка, КНУ імені Тараса Шевченка. Неоднозначний рівень фінансової гнучкості за 2018–2022 рр. притаманний для ДВНЗ «УжНУ» та ВНУ імені Лесі Українки, зниження якої спостерігалось у 2020 р. до рівня 0,19 та 2021 р. до 0,19 для зазначених ЗВО. Недостатній рівень фінансової гнучкості спостерігається у ЧНУ імені Богдана Хмельницького, ДонНУ імені Василя Стуса, ХДУ, ЗУНУ протягом всього досліджуваного періоду, винятком є ЗУНУ у 2020 р.

Значення інтегрального показника фінансової гнучкості для політехнічних ЗВО (рис. 2) суттєво коливається в межах від 0,08 до 0,32 при середньому значенні 0,23. В розрізі років: 2018 р. – 0,22, 2019 р. – 0,23, 2020 р. – 0,24, 2021 р. – 0,21, 2022 р. – 0,25.

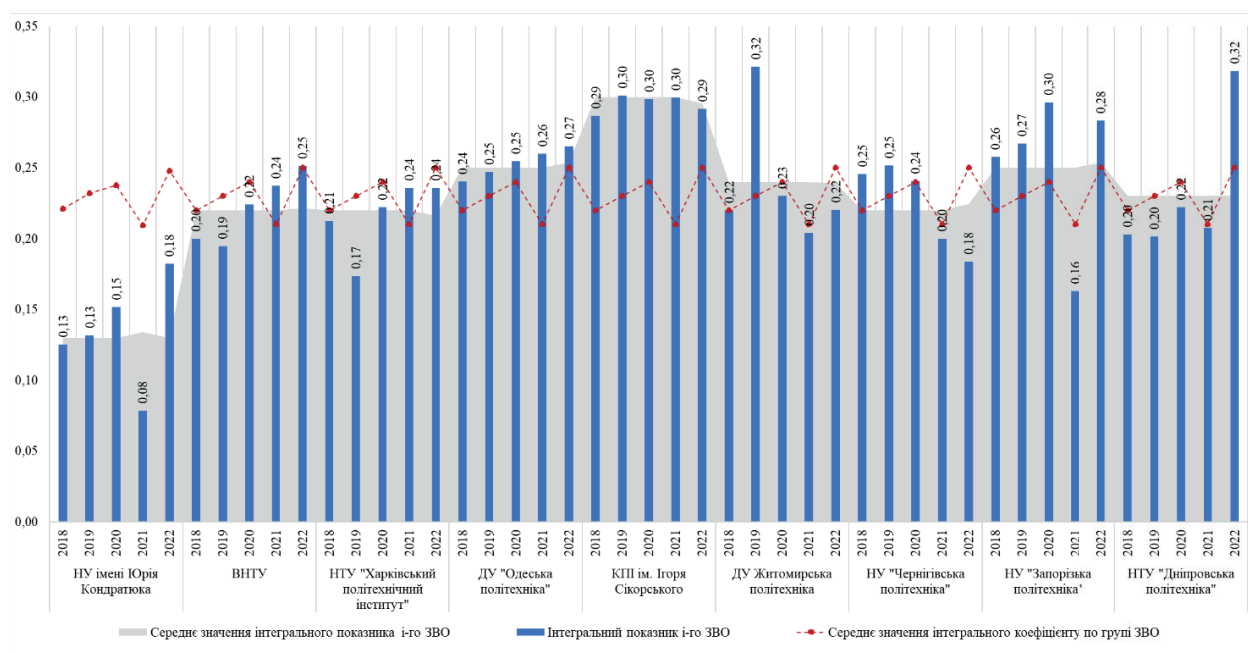

Рис. 2. Інтегральний показник фінансової гнучкості політехнічних ЗВО

Джерело: розраховано і побудовано автором.

Такі тенденції обумовлені тим, що у вибірку включено відмінні за масштабом та конкурентними позиціями ЗВО. Стійкі позиції відносно показника фінансової гнучкості демонструє: КПІ імені Ігоря Сікорського 0,29–0,30, ДУ «Одеська політехніка» 0,24–0,27, ВНТУ 0,19–0,25. Для інших ЗВО характерним є суттєві коливання значення показника фінансової гнучкості протягом 2018–2022 рр., при цьому кризовими періодами є для НУ імені Юрія Кондратюка 2021 р. – 0,08, НТУ «Харківський політехнічний інститут» 2019 р. – 0,17, НУ «Чернігівська політехніка» 2022 р. – 0,18, НУ «Запорізька політехніка» 2021 р. – 0,16.

Високий рівень фінансової гнучкості, що притаманний політехнічним університетам, обумовлений незначним середнім щорічним приростом контингенту на 2,4 % із врахуванням нарощування контингенту на 61,2 % за 2018–2022 рр. у ДУ Житомирська політехніка. Значна частка бюджетного фінансування у взаємозв'язку із збільшенням контингенту, фінансуванням витрат на навчання 1-го студента-бюджетника позитивно вплинули на фінансову гнучкість ЗВО.

Для педагогічних та інших ЗВО (рис. 3) середнє значення інтегрального показника за 2018–2022 рр. становить 0,21, при мінімальному 0,14 та максимальному 0,33. Середнє значення по роках становить: 2018 р. – 0,22, 2019 р. – 0,23, 2020 р. – 0,20, 2021 р. – 0,20, 2022 р. – 0,21.

Рис. 3. Інтегральний показник фінансової гнучкості педагогічних та інших типів ЗВО

Джерело: розраховано і побудовано автором.

Нестійкі, але стрімкі коливання до зростання фінансової гнучкості притаманні для ВТЕІ КНТЕУ із максимальним значенням 0,33 у 2020 р., 0,30 у 2022 р., збільшення фінансової гнучкості характерно для УМСФ з 0,23 у 2018 р. до 0,28 у 2022 р. Для більшості ЗВО зниження інтегрального показника фінансової гнучкості характерно у 2021 р.: НУВГП – 0,14, ПНПУ імені К. Д. Ушинського – 0,16, ХНПУ імені Г. Сковороди – 0,18, КДПУ – 0,16, ДДПУ імені І. Франка – 0,17, УГСП – 0,18, КНЕУ імені В. Гетьмана 0,15, НУХТ – 0,17.

Отримане сукупне середнє значення інтегрального показника фінансової гнучкості за 2018–2022 рр. становить 0,22, тому, враховуючи той факт, що до вибірки увійшли різні за типом, масштабом і конкурентними позиціями ЗВО (рис. 4), середнє значення для типових ЗВО коливається в межах 0,21–0,23, можна припустити, що ЗВО із значення показника вище 0,22 є фінансово гнучкими.

Негативний вплив на фінансову гнучкість ЗВО зумовлюють скорочення контингенту здобувачів, наявний дефіцит, від'ємне значення чистого руху грошових коштів від операційної діяльності, зменшення коефіцієнта чистого поповнення грошових коштів, зменшення фінансових результатів, зростання частки витрат на персонал до загальних витрат та коливанням інших показників.

Фінансова гнучкість ЗВО залежить від індикаторів реакції на ціновий фактор, адже розрив між вартістю навчання студента-бюджетника, контрактника та індикативною собівартості суттєво впливають на їх доходи. Зміна масштабу неоднозначно впливає на інтегральний показник, а тому для ЗВО показник масштабу не є визначальним чинником, більш впливовими є структура і вартість навчання. Ці показники впливають на рівень доходів ЗВО, тому скорочення темпів приросту приватного фінансування при одночасному зростанні бюджетного призводять до збільшення інтегрального показника, що підтверджує значущість цінових індикаторів.

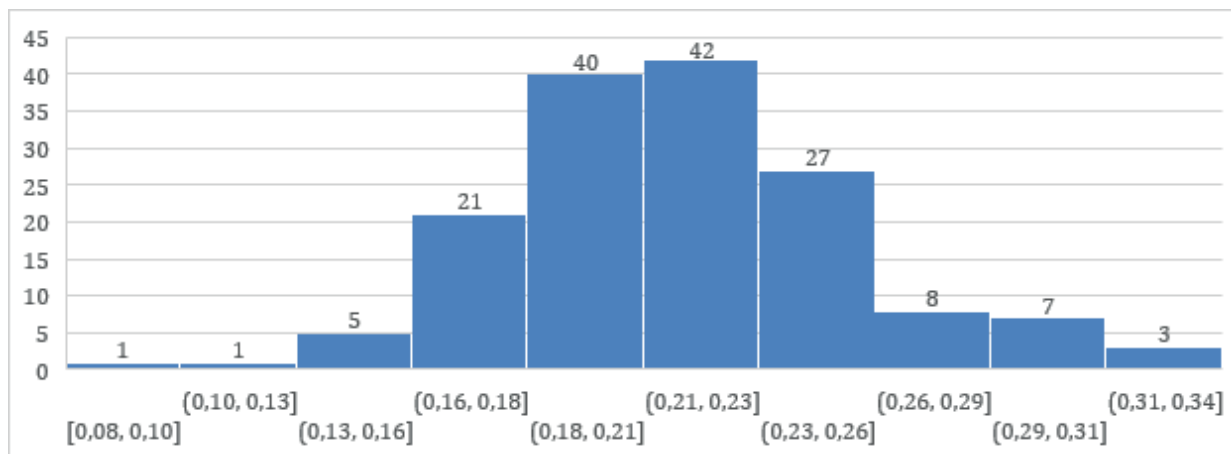

Рис. 4. Значення інтегрального показника фінансової гнучкості ЗВО за 2018–2022 рр.

Джерело: розраховано і побудовано автором.

За допомогою надбудови «Data Analysis» Microsoft Excel визначено кореляцію між інтегральним показником фінансової гнучкості та показниками, що застосовувалися для його розрахунку за 2018–2022 рр. (рис. 5).

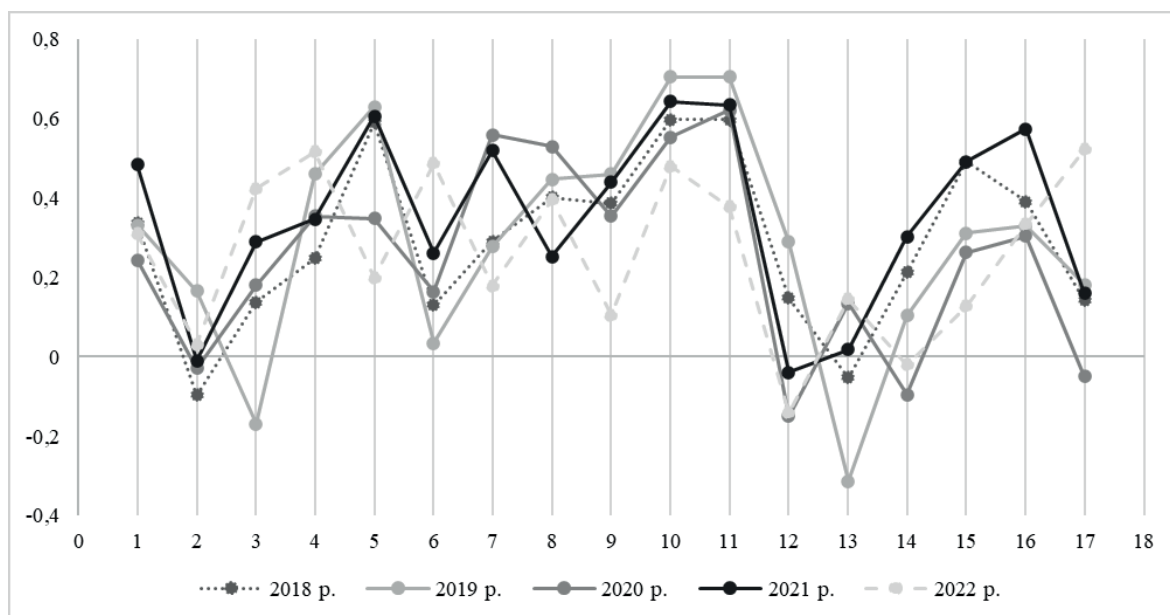

Рис. 5. Кореляція індикаторів фінансової гнучкості з інтегральним показником

Джерело: побудовано і розраховано автором.

Результати кореляційного аналізу показали, що ступінь зв'язку індикаторів фінансової гнучкості та інтегрального показника є незначними (рис. 5), і становить не більше 0,6. Суттєвий кореляційний зв'язок спостерігається у таких показників, як відношення чистих активів до активів (0,63–0,20), показник масштабу (0,48–0,24), відношення чистого руху коштів від операційної діяльності до зобов'язань (0,53–0,25), коефіцієнт загальної (0,71–0,48) та абсолютної ліквідності (0,38–0,71). Спостерігаються коливання кореляційних зв'язків між показниками в динаміці, що впливає на фінансову гнучкість ЗВО та є проявом чутливості до наслідків Covid-19 та повномасштабної війни в Україні.

Слабкий негативний кореляційний зв'язок виявлено для показників частки приватного (-0,31–0,15) і бюджетного (-0,04–0,29) фінансування, частки витрат на персонал до загальних витрат (-0,17–0,42) відносно інтегрального показника.

Висновки. Оцінка показників фінансової гнучкості для вибірки університетів свідчить про недостатній рівень фінансового менеджменту в ЗВО, які із розширенням автономії не здійснюють середньострокове

планування фінансових ресурсів, свідченням є різкі коливання показників, наявність дефіциту бюджету, значна частка витрат на оплату праці, наявність від'ємного чистого грошового потоку тощо. Найбільш вагомим індикатором, що впливає на фінансову гнучкість і стійкість університетів, є обсяг і структура контингенту, який в період пандемії значно скоротився в регіональних ЗВО. Враховуючи те, що фінансування українських ЗВО прив'язано до контингенту, це суттєво вплинуло на їх фінансове забезпечення. Зазначені тенденції порушують фінансову рівновагу ЗВО та знижують рівень фінансової гнучкості.

Фінансова гнучкість ЗВО є комплексним показником, що визначається кількісними та якісними індикаторами, здатністю університетського менеджменту приймати рішення щодо формування затребуваних ціннісних пропозицій та впроваджувати бізнес-моделі їх просування в умовах адаптації до змін. Фінансова гнучкість проявляється через поведінкові фактори, а саме: ефективність університетського менеджменту в частині прийняття рішень, здатності взаємодіяти із стейкхолдерами для комерціалізації діяльності, академічна репутація, ірраціональність очікувань, мотивація потенційних здобувачів, регіональний фактор, ефект масштабу та ін. Подальші дослідження потребують розробки концептуального підходу до забезпечення фінансової стійкості ЗВО із врахування гнучких, адаптивних фінансових рішень.

Література:

1. Yurchyshena L., & Laktionova O. Financial flexibility of universities in adaptation to Covid-19 challenges. *International Scientific and Practical Conference «Sustainable Development in the Post-Pandemic Period» (SDPPP-2021)*. November 9-10, 2021. Vol. 126. (Tallinn, Estonia). <https://doi.org/10.1051/shsconf/202112608003>
2. Gamba, A., & Triantis, A. (2008). The Value of Financial Flexibility. *Forthcoming Journal of Finance*, 63 (5). <https://doi.org/10.1111/j.1540-6261.2008.01397.x>
3. Mensah, Yaw M. & Werner, R. (2003). Cost efficiency and financial flexibility in institutions of higher education. *Journal of Accounting and Public Policy*. 22 (4), 293-323. [https://doi.org/10.1016/S0278-4254\(03\)00036-X](https://doi.org/10.1016/S0278-4254(03)00036-X)
4. Islam, M. R. (2023) How to Achieve Financial Flexibility: the Role of Corporate Governance. *Journal of the Knowledge Economy* <https://doi.org/10.1007/s13132-023-01182-3>
5. Islam, R., Wang, M., & Dewri, L. (2019). Financial Flexibility – A Synthesis of Literature Review. *International Journal of Accounting and Financial Reporting*, 9, 245–256. <https://doi.org/10.5296/ijafr.v9i1.13195>
6. Islam, R., Haque, Z., & Moutushi, R. H. (2022). Earnings quality and financial flexibility: A moderating role of corporate governance. *Cogent Business & Management*, 9(1). <https://doi.org/10.1080/23311975.2022.2097620>
7. Fahlenbrach, R., Rageth, K., & Stulz, R. M. (2020). How Valuable Is Financial Flexibility when Revenue Stops? Evidence from the COVID-19 Crisis. *The Review of Financial Studies*, 34 (11), 5474–5521. <https://doi.org/10.1093/rfs/hhaa134>
8. Yaw, M. & Robert, W. (2003). Cost efficiency and financial flexibility in institutions of higher education. *Journal of Accounting and Public Policy*, Elsevier, 22(4), 293–323.
9. Лактіонова, О. А. (2016). Гнучкість фінансової системи: методологія, оцінка та вектори забезпечення. Вінниця. 400 с.
10. Laktionova, O. A. (2016). Hnuchkist finansovoi systemy: metodolohiia, otsinka ta vektory zabezpechennia [Flexibility of the financial system: methodology, assessment and support vectors]. Vinnytsia. 400 s. [in Ukrainian].
10. Реєстр суб'єктів освітньої діяльності. Кількість здобувачів вищої, фахової передвищої освіти. URL: <https://registry.edbo.gov.ua/opendata/educators/> (2024, квітень, 24).
- Reiestr subiektiv osvitnoi diialnosti. Kilkist здобувачів vyshchoi, fakhovoi peredvyshchoi osvity [Register of subjects of educational activity. The number of graduates of higher, professional pre-higher education]. URL: <https://registry.edbo.gov.ua/opendata/educators/> (2024, kviten, 24).[in Ukrainian].